

так і дыялагічнае), выконваць практыкаванне «Закончыце фразу...», дае магчымасць адпраўкі гукавых запісаў і атрымання зваротнай сувязі.

Мабільныя праграмы PicVoice і ChatterPix дазваляюць агучваць любую выяву (фота ці малюнак). Прыкладанне Shadow-Puped Edu мае магчымасць дадаваць ілюстрацыю і подпіс, а простая ў выкарыстанні платформа Flipgrid выкарыстоўваецца для відэарэкламы і дае навучэнцам і выкладчыкам відэаадказы ад 15 да 90 секунд.

Навучэнцы з вялікай цікавасцю выконваюць заданні праз мабільныя дадаткі і інтэрнэт-рэсурсы. Сучасныя мультымедыя павышаюць іх цікавасць да вывучэння беларускай мовы як замежнай, і выкладчыкі могуць падтрымліваць сувязь са сваімі навучэнцамі, забяспечваюць іх зваротную сувязь і падтрымку, ствараючы эфект сацыяльнай прысутнасці, што вельмі важна ў асяроддзі дыстанцыйнага навучання. Акрамя таго, іншафоны высока цэняць бесперапыннасць адукацыйнага працэсу, які забяспечваецца сінхроннымі і асінхроннымі формамі навучання.

Такія магчымасці, як інтэрактыўнасць, аўтаномнасць, шматфункцыянальнасць, забяспечваюць вышэйзгаданыя навучальныя платформы і мабільныя дадаткі вялікім патэнцыялам у навучанні беларускай мове як замежнай. Яны ствараюць асяроддзе для самаразвіцця і самаадукацыі навучэнцаў, падштурхоўваюць іх да адказнасці за працэс навучання, матывуюць іх вучэбную дзейнасць. Акрамя таго, яны ствараюць псіхалагічна бяспечнае асяроддзе для такіх відаў маўленчай дзейнасці, як аўдыяванне і маўленне, фарміруюць фанетычныя навыкі, забяспечваюць бесперапынны працэс вывучэння замежнай мовы ва ўмовах фарсіраванага анлайн-навучання, выходзяць творчыя здольнасці навучэнцаў.

САЦЫЯЛЬНЫ ДЫСКУРС: СТРУКТУРА, СЕМАНТЫКА, ПРАБЛЕМЫ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ

Г. К. Чахойскі (Мінск, Беларусь)

Паняцце *дыскурсу* ў сучаснай лінгвістыцы сэнсава набліжаецца да паняцця *тэксту*, аднак пры гэтым падкрэсліваецца дынамічны, характар моўнай камунікацыі. Дыскурс складаецца са сказаў або іх фрагментаў, а змест дыскурсу канцэнтруецца вакол асноўных канцэптаў – топікаў дыскурсу. Лагічны змест асобных сказаў – кампанентаў дыскурсу – традыцыйна называецца прапазіцыямі. Апошнія звязваюцца паміж сабой лагічнымі адносінамі (кан'юнкцыі, дыз'юнкцыі, прычынна-выніковымі і інш.). Аналізуючы дыскурс, інтэрпрэтатар кампануе элементарныя прапазіцыі ў агульнае значэнне, уключае новую інфармацыю ва ўжо атрыманую, вызначае ўнутрытэкставыя сувязі – анафарычныя, семантычныя (сінанімічныя, антанімічныя і інш.), рэферэнцыйныя (аднясенне імёнаў і апісанняў да аб'ектаў рэальнага або ментальнага свету) адносіны, функцыянальную перспектыву (тэму выказвання і тое, што пра яе гаворыцца), суадносіць новую інфармацыю з тэмай дыскурсу, у выніку чаго ліквідуецца (пры неабходнасці) рэферэнтная неадназначнасць, вызначаецца камунікатыўная мэта кожнага сказа і паступова робіцца зразумелай структура і сэнс дыскурсу ў цэлым.

У працэсе такой інтэрпрэтацыі ўзнаўляецца «патэнцыяльны» свет, у якім, паводле прэзумпцыі інтэрпрэтатара, аўтар канструяваў дыскурс і ў якім апісваюцца рэальныя і пажаданыя (няхай і не заўсёды дасягальныя), нерэальныя акалічнасці. У гэтым свеце мы знаходзім характарыстыкі асоб, аб'ектаў, часу, абставін, падзей і інш. Гэты ўяўны свет уключае таксама дадумванне інтэрпрэтатарам (які мае непаўторны жыццёвы вопыт) дэталей і ацэнак, што можа выкарыстаць аўтар дыскурсу, навязваючы свае меркаванні адрасату. Спрабуючы зразумець дыскурс, інтэрпрэтатар часам «перасяляецца» ў свет чужых думак. Вопытны аўтар

спалучае такое маўленчае ўнушэнне з папярэдняй апрацоўкай чужой свядомасці, каб новы погляд на рэчы гарманізаваў з устойлівымі поглядамі – свядомымі ці несвядомымі. Распльвістая семантыка мовы спрыяе гнуткаму пранікненню ў чужую свядомасць: новыя погляды мадыфікуюцца (гэта своеасаблівая мімікрыя) пад уплывам сістэмы трывалых думак інтэрпрэтатара, а часам і змяняюць гэтую сістэму.

Вядома, што ўжо само маўленне з’яўляецца «сацыяльна нагружаным», паколькі выступае знакам салідарнасці з іншымі членамі грамадства, якія карыстаюцца агульнай мовай. Мова – прамежкавае звязно паміж думкай і дзеяннем – заўсёды была і застаецца адным з найбольш істотных фактараў сацыяльнага ўзаемадзеяння.

Сацыяльны дыскурс можна разглядаць прынамсі з трох пазіцый:

– уласна філалагічнай – як любы іншы тэкст; аднак, большая ўвага даследчыка звяртаецца на фон – сацыяльныя і ідэалагічныя канцэпцыі, якія пераважаюць у маўленчым свеце інтэрпрэтатара;

– сацыяпсіхалінгвістычнай – пры вымярэнні эфектыўнасці для дасягнення схаваных або выразна акрэсленых, – але сацыяльна значных – мэтаў моўцы;

– індывідуальна-герменеўтычнай – пры выяўленні прыватных сэнсаў аўтара і / або інтэрпрэтатара дыскурсу ў пэўных абставінах.

Зразумела, што даследаванне сацыяльнага дыскурсу знаходзіцца на сумежжы розных дысцыплін і звязана з аналізам формы, задач і зместу дыскурсу, які выкарыстоўваецца ў адпаведных сітуацыях.

Паколькі тэрміны *сацыяльна значны* і *маральны* маюць ацэнкавыя характарыстыкі, у лінгвістычным даследаванні заўсёды фігуруюць пазалінгвістычныя меркаванні. Так, калі спрабуюць ахарактарызаваць асаблівасці сацыяльна маркіраванага дыскурсу, уведзяцца ў апісанне этычныя тэрміны: «прамоўніцтва»; трыумфалізм, ідэалагізацыя, перабольшаная абстрактызаванасць, крытычнасць, «палымьянасць», схільнасць да выкарыстання лозунгаў, аўтарская прамоўніцкая «зухаватасць» і інш.

Названыя якасці з’яўляюцца палемічнымі і выступаюць дыферэнцыяльнымі прыметамі сацыяльнага дыскурсу, што адрознівае яго ад іншых відаў маўлення. Гэтая палемічнасць можа адбывацца, напрыклад, на выбары слоў: сублімацыя агрэсіўнасці закладзена ў самой чалавечай прыродзе.

Такім чынам, палемічнасць сацыяльна значнага маўлення – своеасаблівая тэатралізаваная дыскусія, скіраваная на ўнушэнне адмоўнага стаўлення да апанентаў моўцы, на навязванне (як найбольш натуральных і бяспрэчных) іншых ацэнак. Таму тэрміны, якія ацэньваюцца пазітыўна прыхільнікамі адных поглядаў, могуць успрымацца негатыўна, часам нават як непасрэдная знявага, іншымі (параўн. алігархія, народніцтва, бюракратыя). Гэтым жа можна растлумачыць і своеасаблівую «грамадскую дыгласію»: у сацыюме функцыянуюць нібыта дзве розныя мовы – «афіцыйная» і «звычайная».

Грамадскае прызначэнне сацыяльнага дыскурсу заключаецца ў тым, каб унушыць адрасатам – суграмадзянам – неабходнасць карэктных дзеянняў і / або ацэнак. Іншымі словамі, мэта такога дыскурсу – не апісанне (г. зн., не реферэнцыя), а перакананне, абуджэнне ў адрасаце неабходных намераў, стварэнне глебы для пабуджэння да актыўнага дзеяння.

Маўленне адрасанта сацыяльнага дыскурсу пераважна аперыруе сімваламі, а дасягненне мэты выказвання прадвызначаецца тым, наколькі гэтыя сімвалы з’яўляюцца сугучнымі грамадскай свядомасці: адрасант спрабуе закрануць патрэбныя струны ў масавай свядомасці; выказванні адрасанта павінны суадносіцца з «сусветам» меркаванняў і ацэнак яго адрасатаў – «спажываюць» дыскурсу.

Далёка не заўсёды такое ўнушэнне выглядае як аргументацыя: спрабуючы прыцягнуць слухачоў на свой бок, можна выкарыстоўваюць лагічна звязаныя аргументы. Часам дастаткова проста даць зразумець, што пазіцыя, на карысць якой выступае моўца, ляжыць у сферы інтарэсаў адрасата. Абараняючы гэтыя інтарэсы, можна ўздзейнічаць на эмоцыі, на пачуццё

абавязку і на іншыя маральныя ўстаноўкі. Любы дыскурс, не толькі сацыяльны, скіраваны на ўнушэнне, улічвае сістэму поглядаў патэнцыяльнага інтэрпрэтатара з мэтай мадыфікаваць намеры, думкі і матывацыі ўчынкаў аўдыторыі.

Поспех унушэння залежыць ад устаноўак у дачыненні да моўцы і да зместу паведамлення. Першы тып устаноўак характарызуе ступень даверлівасці, сімпатыі да моўцы. Пры гэтым атрыманне выгодных пазіцый залежыць не толькі ад здольнасцей моўцы, але і ад характару рэцыпіента (напрыклад, паталагічная даверлівасць на адным полюсе і паталагічная падазронасць на другім). Змяніць устаноўкі адрасата ў патрэбным кірунку можна, у прыватнасці, шляхам удалага структуравання маўлення. Толькі пры ўмове стварэння ў адрасата пачуцця непрымусявага прыманьня чужога меркавання, зацікаўленасці, актуальнасці, сапраўднасці і задаволенасці моўца можа дасягнуць поспеху ў гэтым.

Людзі заўсёды чагосьці чакаюць ад маўлення сваіх суразмоўцаў. Гэты эфект адбіваецца на прыманні або адхіленні адпаведных тэзісаў. Маўленчыя паводзіны, якія парушаюць нарматыўныя чаканні адпаведных відаў паводзін, могуць зменшыць эфектыўнасць уздзеяння (калі нечаканасць з'яўляецца непрыемнай для рэцыпіента) або рэзка павялічыць яе (калі для адрасата нечакана адбываецца штосьці больш прыемнае, чым меркавалася). Можна адрозніваць сітуацыі з пасіўным успрыманнем, з актыўным удзелам і з супраціўленнем унушэнню з боку адрасата.

Пры пасіўным успрыманні ўнушэння адрасаты чакаюць, што ўзровень нечаканасці, глыбіня меркаванняў і інтэнсіўнасць маўленчага ўнушэння будуць адпавядаць норме. Людзі, якія выклікаюць вялікі давер, могуць абысціся і малаінтэнсіўнымі сродкамі, рэзервуючы больш моцныя сродкі на той выпадак, калі трэба паскорыць уздзеянне. Акрамя таго, ад мужчын звычайна чакаюць больш інтэнсіўных сродкаў, а ад жанчын – малаінтэнсіўных. Парушэнні гэтай нормы – маўленчая млявасць мужчын і неадэкватная жорсткасць і прасталінейнасць жанчын – зніжаюць эфект уздзеяння. А боязь, выкліканая паведамленнем аб тым, што непрыманне адпаведных тэзісаў прывядзе да небяспечных для адрасата наступстваў, часта спрыяе большай схільнасці да розных ступеняў інтэнсіўнасці ўздзеяння: найбольшая схільнасць – да малаінтэнсіўных сродкаў, а найменшая – да высокаінтэнсіўных.

У сітуацыі з актыўным удзелам унушэння рэцыпіент нібыта дапамагае пераканаць сябе, асабліва калі ён спадзяецца, што ўсё адбываецца для таго, каб задаволіць яго інтарэсы. Назіраюцца прамыя суадносіны паміж інтэнсіўнасцю маўленчых сродкаў і пераадоленнем супраціўлення.

Ёсць мноства выпадкаў, калі адрасат актыўна супраціўляецца ўнушэнню. Пры ўмове папярэдняй апрацоўкі «ўнушальнасць» асноўнай атакі з'яўляецца адваротна прапарцыянальнай эфектыўнасці падрыхтоўчых выказванняў. Папярэдня дзеянні загадзя рыхтуюць адрасата да ўнушэння. Таму, калі наступныя выказванні не парушаюць чаканняў, створаных папярэднім дзеяннем, супраціўляльнасць унушэнню робіцца максімальнай. Калі ж моўныя ўласцівасці выказванняў-атак парушаюць чаканні, выпрацаваныя ў выніку падрыхтоўкі-абвяржэння (або ў пазітыўны, або ў негатыўны бок), супраціўляльнасць змяншаецца.

Такім чынам, для таго, каб быць эфектыўным, сацыяльны дыскурс павінен будавацца згодна з пэўнымі патрабаваннямі. Адрасант звычайна лічыць, што адрасат ведае, да якога лагера ён належыць, якую ролю адыгрывае, у чым заключаецца гэтая роля і – не ў апошнюю чаргу – за якія тэзісы выступае (афірмацыя) і супраць якіх тэзісаў змагаецца (негацыя). Прыналежнасць да адпаведнай групы прымушае моўцу не толькі адразу акрэсліць канкрэтныя прычыны для выступлення, матыў «я выказваюся не таму, што мне хочацца пагаварыць, а таму, што так трэба», але і падкрэсліць рэпрэзентатыўнасць свайго выступлення, засведчыць, ад імя каго выказваецца пэўнае меркаванне. Пры гэтым можа выкарыстоўвацца матыў «нас шмат»; паколькі калектыўнае дзеянне, з аднаго боку, з'яўляецца больш эфектным і эфектыўным, чым асобнае выступленне, з другога – часта прадугледжваецца дзеянне-падтрымка з боку аднадумцаў.

Моўца спрабуе пазбягаць прыватных матываў і намераў, калі падкрэсліваецца сацыяльная значнасць і адказнасць, сацыяльная ангажаванасць выступлення – матыў «я адлюстроўваю агульныя інтарэсы».

На ролю моўных фактараў, моўных феноменаў у структуры дыскурсу звяртаюць увагу і прадстаўнікі герменеўтыкі, і прадстаўнікі сацыяльнага канструктывізму. Вытокі гэтых поглядаў можна прасачыць у філасофіі Платона, Гумбальта, нямецкіх рамантыкаў, Вайсгербера. Прыкладзём некаторыя прыклады ролі моўных феноменаў як прымет сацыяльнага дыскурсу.

Клішэ і штампы. У даследаванні спецыфікі масавай камунікацыі, моўных сродкаў інфармацыі і пераканання, разлічаных на масавую аўдыторыю, ва ўмовах неабходнасці сціслай прэзентацыі інфармацыі і ўздзеяння на слухача, адсутнасці магчымасцей кантэкстуальных інтэрпрэтацый, падрыхтоўкі і прадумвання выяўляецца спецыфіка стылеўтваральных фактараў сацыяльнага дыскурсу.

Так, напрыклад, сучасны сацыяльны дыкурс насычаны штампамі кшталту: пашырэнне канфліктаў, некаторыя ўскладненні, сусветная супольнасць, пераходны перыяд, дынамічная стабільнасць і інш.

Частыя паўторы і вар'іраванне адпаведных слоў і сем (напрыклад, глабалізацыя, прыняць меры, план мерапрыемстваў, сусветная кампанія) самі па сабе ствараюць устойлівую інфармацыйную карціну, атаясамліваюцца з некаторым аўтаматызмам успрымання. Да аўтаматызацыі набліжаюцца спосабы слоўнага камуфляжу ў сацыяльным дыскурсе, працэсы эўфемізацыі і перыфразавання, пераносу сэнсавых акцэнтаў – прыметы публіцыстычнай рыторыкі (новае мысленне, агульначалавечыя каштоўнасці, постканфліктнае ўрэгуляванне). Семантыка, тлумачэнне тэрмінаў даюць магчымасць напаўнення пэўнай з'явы новымі сэнсамі.

Такім чынам, пры інтэрпрэтацыі сацыяльнага дыскурсу непажадана абмяжоўвацца толькі лінгвістычнымі аспектамі, паколькі сутнасць і мэты дыскурсу могуць застацца незаўважанымі. Асэнсаванне структуры і семантыкі дыскурсу мае на мэце веданне фону, чаканняў і спадзяванняў аўтара і аўдыторыі, экспліцытных і імпліцытных матываў, сюжэтных і лагічных схем, якія з'яўляюцца актуальнымі ў пэўныя гістарычныя эпохі.

ОППОЗИЦИЯ «ВНЕШНЕЕ – ВНУТРЕННЕЕ» В ПРЕЛОМЛЕНИИ ФИЛОСОФИИ ЭСТЕТИЗМА (ПО РОМАНУ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРИАНА ГРЕЯ»)

А. А. Чертко (Минск, Беларусь)

Роман О. Уайльда «Портрет Дориана Грея» является ярким примером отображения эстетических принципов автора в искусстве. Влияние на ирландского писателя оказали теоретические воззрения Джона Рескина, декларирующего превалирование искусства над другими сферами жизни человека и провозгласившего красоту абсолютом, Уолтера Пейтера, утверждавшего, что искусство не надделено воспитывающей функцией, оно автономно и обладает своей внутренней ценностью.

О. Уайльд, аккумулируя опыт своих предшественников, возглавляет эстетическую литературную школу, доминантами которой становятся следующие принципы: «искусство ради искусства» («...Художник – автор прекрасного. Цель искусства – раскрыть прекрасное, скрыв личность художника» – здесь и далее цитаты из романа О. Уайльда «Портрет Дориана Грея» приводятся из источника [1]); индивидуализм («Эпоху двигают индивиды, а не принципы!»); господство искусства над реальностью (жизнь подражает искусству – а не наоборот, исходя